

Magán(y)nyomozó Iroda

Lipták Ildikó²⁴

A Kerekasztal Színházi Nevelési Központ kéthetente tart Játsszószínház néven drámaórákat általános iskolás (3-8.) osztályos gyerekeknek. Közös játékkon eleinte hasonló korú gyerekek vettek részt, majd a Kerekasztal TIE-repertoárjának bővülésével (elkészült a társulat 11-12 és 13-14 éveseknek szóló programja is) egyre vegyesebb lett a társaság. Egy idő után nem kis fejtörést okozott, hogy miről és milyen formában játsszunk: életkorilag heterogén, ráadásul nem is állandó csoportra kellett terveznünk. Így csak *általános* emberi problémákat lehet vizsgálni, s ehhez olyan munkaformákat kell kínálnunk, amelyek a kisebbek számára is „elérhető”, de a nagyobbaknak is érdekesek, s nem a képességeik alá mértek.

Az ismertetésre kerülő foglalkozás tehát *9-14 év közötti gyerekek* számára készült – függetlenül attól, hogy milyen tantervű iskola hányadik osztályában tanulnak.

Az óra előzményei: egy korábbi sorozatunkat arra építettük, hogy a gyerekekkel közösen gyűjtöttük össze: milyen problémáik lehetnek az embereknek. Megalapítottuk az **EPOSZ**-t (Emberi Problémákat Orvosló Szolgálat), melyben a gyerekek a „szakértő köntösébe bújva” tártak fel és oldottak meg olyan problémákat, melyeket egyrészt a saját környezetükből hoztak, másrészt pedig idegen emberektől hallottak (riportokat készítettünk a gyerekekkel a város különböző pontjain). Felmérő-gyűjtő munkánk során kiderült, hogy az egyik legfontosabb dolog, amivel foglalkoznunk kell: a *magány*.

Az EPOSZ utódként jött létre a **Kerekasztal Magán(y)nyomozó Iroda**, amiben a gyerekek „valódi” detektívmunkát végezhetnek: az iroda első akciójaként néhány idős ember halála kapcsán folytattunk nyomozást. Persze (a társadalom és a törvény szerint) nem bűncselekményről van szó, mégis: főszereplőink élete nem ért volna még véget, ha nem maradnak *egyedül*...

Célunk:

- próbáljuk megérteni, miért maradnak egyedül olyan emberek, akik látszólag „megfelelő” családi háttérrel rendelkeznek,
- valamint annak vizsgálata, hogy mi az oka az emberi kapcsolatok hiányának az egyik legfontosabb szociális közösségben, a *családban*.

Szereplők:

- a gyerekek és a tanárok egyaránt az iroda szakértő munkatársai;
- később különböző szerepeket vesznek fel a vizsgált emberek környezetéből.

Az óra vázlatja

1. Szerepfelvétel

A gyerekeket érkezésükkor már „irodai környezetben” fogadjuk: asztalok, írógép, papírok, újságok, írószerek és persze lázasan tevékenykedő munkatársak (drámatanárok) vannak a teremben. Az érkezőkkel (míg gyülekeznek) megoszthatunk néhány információt, válaszolunk kérdéseikre, esetleg néhány iratot (pl. az irodához érkezett segítségkérő leveleket) meg is mutathatunk nekik. Miután összegyűlt az aznapi „vendégsereg”, kis időre szüneteltetjük az iroda munkáját: elmondjuk a gyerekeknek, hogy milyen játékot, azon belül milyen szerepet kínálunk nekik (már az iroda neve és a környezet is izgalomba hozta a résztvevőket).

2. A probléma felvetése, dokumentumok

Első nyomozási feladatunkat két *újságcikk*²⁵ alapján kezdtük meg. Ezeket felolvastuk a gyerekeknek – a hírek önmagukban, mindenféle „dramatizálás” nélkül is megrázóak, erős érzelmi hatásúak voltak.

²⁴ A szerző a Kerekasztal Színházi Nevelési Központ munkatársa, valamint a gödöllői Montágh Imre Általános Iskola drámatanára.

³ Annyi hasonló tartalmú újságcikkre van szükség, ahány munkacsoportot hozunk létre (ez a gyerekek és a drámatanárok számától függ). Tudom, hogy kevesen vannak olyan jó helyzetben, mint a Kerekasztal, ahol egy drámaórán akár 4-5 tanár is jelen lehet. A „magán(y)nyomozó-drámaóra” egy vezetővel való megvalósítása esetén is javasolom, legalább két problémafelvető újság-

Raszkovics Tibor 63 éves nyugdíjas pedagógust egy régi kollégája kereste fel amiatt, hogy meghívja közös – volt munkahelyükre, ahol összejövetelt szerveztek az iskola régi tanárainak. Mivel több napon keresztül hiába próbálkozott, hogy bejusson hozzá, segítséget kért a házmestertől, hátha tud információval szolgálni. A házmester elmondta, hogy neki be szokták jelenteni a házban lakók, ha hosszabb időre elmennek otthonról, és a tűzvédelmi kulccsal bementek a lakásba, ahol a szobában – holtan – megtalálták Raszkovics Tibort. A rendőrségi vizsgálat eredménye a következő: bűncselekmény nem történt; a tragédia oka, hogy az idős ember vérnyomása hirtelen alacsonyra zuhant, elájult, és három napig eszméletlenül feküdt lakásában, s ezután meghalt. Ha időben, akár eszméletlenül megtalálták volna, orvosi segítséggel megmenthető lett volna az élete.

Családjáról a következő információkat kaptuk:

Felesége néhány éve meghalt. *Három gyermeke van:*

Iffj. Raszkovics Tibor, 43 éves kft-vezető, nő, egy 12 és egy 14 éves gyermek édesapja

Raszkovics György, 38 éves raktárvezető, szintén kétgyermekes, elvált férfi

Bozókiné Raszkovics Teréz, 30 éves, egy gyermek édesanyja, háztartásbeli; férje *Bozóki Sándor* magánfuvarozó.

Egy faluban – saját lakásán – holtan találtak rá **Háromszéki Mihályné** 71 éves nyugdíjasra. Az idős nénit a nyugdíjat hozó postás találta meg. A szomszédok javasolták, hogy próbáljon meg bemenni a lakásába, mert már két napja nem látták, hogy villanyt gyújtott, vagy az udvaron csipegető tyúkokat éjszakára bezárta volna. A rendőrségtől megtudtuk, hogy bűncselekmény nem történt, az idős asszony – a nyomok szerint – konyháját takarította, mikor a víztől csúszós kövön elcsúszott, az ütéstől combnyaktörést kapott, s a fájdalom valószínűleg csak annyit engedett neki, hogy a szobáig elvonsozolja magát, és ruhástól az ágyra fekdjön. Másnapra annyira legyengülhetett, hogy képtelen volt orvosi segítséget hívni, és megfelelő orvosi beavatkozás hiánya, valamint a szervezete legyengülése miatt harmadnap reggelére meghalt.

Családjáról a következőket tudtuk meg:

Férje 7 éve meghalt.

Fia, Háromszéki János – 46 éves, nő, 4 gyermek apja; foglalkozása agrármérnök, felesége *Háromszékiné Molnár Ilona* könyvelő

Intézetből fogadott lánya: Kovács Péterné, szül. Lovászi Magdolna, 40 éves, gyermektelen pincérnő, férje *Kovács Péter* 42 éves munkanélküli.

3. A figurák megteremtése

Két munkacsoportot alakítunk, választunk az esetleírások közül, majd megbeszéléssel, időnként megjelenítéssel, állóképekkel (tabló) közösen „rakjuk fel” a figurák múltját: pl. milyen lehetett fiatal korában; vajon milyen lehetett az esküvője; a család, amikor még kicsik voltak a gyerekek; közös nyaralás; családi összejövetelek stb.

Használhatunk (amennyiben sikerül erre alkalmas fotókat találni) *régi családi fényképeket* is. A (valódi) fotók alapján készíthetünk egy családi fényképalbumot vagy olyan tablót, amelybe beírjuk mindazt, amit a családtagokról, a köztük lévő kapcsolatokról megtudtunk a képek alapján. A fényképek elemzése mindig nagyon izgalmas feladat, és jelentős segítséget nyújthatnak az árnyalt kontextus-teremtésben (bizonyítják, *nem alapvetően gonosz emberekről van szó*, akik „előre megfontolt szándékkal” hagyták cserben a szüleiket...).

4. Riportok

Ha már néhány alapvető tulajdonságot tudunk az idős emberek hozzátartozóiról, „felkereshetjük őket”, és más ismerősöket is a környezetükből (pl. postás, boltos, szomszédok, a gyerekek munkatársai, takarítónő a hivatalban), akiknek feltehetünk olyan kérdéseket, melyek a nyomozás szempontjából fontosak lehetnek számunkra.

Előre meg kell állapodnunk a kérdésekben és abban, miként viselkedjünk mint riporterek. A riport-alanyok szerepét a tanár fogja felvenni. Így *szerepben* közölhet olyan információkat, melyekre a munka következő fázisaiban szükség lehet. Főszereplőink szomszédai például elmondhatják, milyenek látták a gyerekek és szülők kapcsolatát; a munkatársak mesélhetnek arról, hogyan végezték a munkájukat; a szomszédoktól megtudhatjuk, hogy – külső szemlélőként – milyen a gyerekek családja stb.

5. A feltáró munka folytatása

Az „irodába visszatérve” összegezzük eddigi információinkat, tapasztalatainkat. Ennek alapján alternatívákat dolgozunk ki a további feltáró munkára: arra keresünk magyarázatot, hogy miért nem törődtek a gyerekek a szüleikkel; hogyan juthattak odáig, hogy még a halálukat is csak több nap után tudták meg.

cikket kapjanak a gyerekek, hiszen ez alátámaszthatja, hogy nem egyedi esetről van szó (ebben az esetben a gyerekeknek választaniuk kell, melyikkel foglalkozzanak).

A legjobb, ha az események időrendjében próbáljuk meg követni ezt a folyamatot:

Esemény:	Néhány ajánlott munkaforma:
Milyen lehetett egy boldog családi esemény azokban az időkben, amikor még együtt volt a család. (Nem éltek már együtt, de az ünnepekre mindannyian eljöttek a szülőkhöz.)	<i>Páros munka:</i> készülődés az ünnepre (pl. az unokák, a gyerekek, a boltos és a szülő stb.); „Fényképek” (élménykép): „Mind megérkeztek!”; a legvidámabb percek, meghitt pillanatok stb.
Egy hétköznap, amikor valamelyik gyereke „csak úgy felugrik” az édesanyjához vagy édesapjához.	<i>Páros munka:</i> lehetőleg másként álljanak fel a párok, mint az előbb.
Az első olyan alkalom, amikor nem jöttek el az addig tiszteletben tartott összejövetelre, és egyedül „ünnepezt” a szülő.	<i>Egész csoportos játék:</i> amikor eldöntik, hogy most nem mennek el; <i>mentegetőző levelek</i> a szülőkhöz; <i>telefonbeszélgetés</i> , amiben lemondják az ünnepen való részvételt; <i>belső hangok</i> – mit érez a magára maradt ember.
Hogyan teltek az öregember hétköznapjai (kikkel próbált kapcsolatot teremteni, mit csinált egy hosszú téli estén, mi járt legtöbbit a fejében, legkedvesebb, legtöbbet felidézett emlékek stb.).	<i>Kiscsoportos megjelenítés:</i> próbálkozás a kapcsolatteremtésre szomszédokkal, utcabeli gyerekekkel, hivatalban, boltban stb.; az öregember <i>képzelt</i> beszélgetése a családjával (vajon miről mesélne szívesen, miben kérne vagy szeretne tanácsot adni); <i>élménykép:</i> a legfontosabb (legjobb és legkellemetlenebb) események felidézésére; a gyerekekhez írott, soha el nem küldött <i>levelek</i> .
Mit csináltak, hol voltak a gyerekek abban a pillanatban, amikor meghalt a szülőjük (nagyon erős érzelmi hatása lehet a gyerekekre!!) (Esetleg: mikor és miről jutott eszükbe utoljára?)	<i>Egész csoportos játék:</i> ki mivel mivel foglalkozott épp abban az időben; <i>élménykép:</i> a tragikus pillanatban; <i>belső hang:</i> amire épp ekkor gondolt.

6. Sajtókonferencia

Ebben a szakaszban a gyerekeknek lehetőségük nyílik arra, hogy összefoglalják tapasztalataikat az esetek kapcsán.

„Levelünk érkezett – a sajtó tudomást szerzett különös tevékenységünkről, és szeretnék, ha néhány hazai és külföldi riporternek beszámolnánk munkánkról (nemzetközi megítélésünk miatt sem lényegtelen, hogy milyen anyag jelenik meg rólunk stb.).”

A tanár szerepen kívül segítséget kér a gyerekektől: néhány önként jelentkező csatlakozzon hozzá, s később majd játsszák el együtt a riportereket. Addig azonban közösen készülünk fel a beszámolóra.

Átböngészhetjük az eddigi dokumentációnkat („Próbáljuk meg összegyűjteni a számunkra legfontosabb tapasztalatokat, melyekről úgy gondoljuk, hogy jó lenne, ha mások is tudnának!”). A riporterek felkészítése is lehetőséget ad a munka összegzésére („Milyen kérdéseket tehetnénk fel az iroda munkatársainak?”).

A sajtókonferencia közös mindkét munkacsoport számára. Előbb a beszámolókat hallgatjuk-nézzük meg, majd a riporter kérdések következhetnek (a riporterek akár kínos kérdéseket is feltehetnek az iroda munkatársainak). Néhány ezek közül:

Mit gondolnak, van-e joguk ahhoz, hogy idegen emberek családi körülményeit firtassák?

Önök szerint mit szólnának az elhunytak hozzátartozói, ha ez napvilágra kerülne?

A nyomozás során mi volt a legmegrázóbb vagy legmeglepőbb tapasztalatuk?

Külföldi újságíró kérdése: Több honfitársuk idős emberek halálát okozta. Kapnak-e valamilyen büntetést, s ha igen, mifélett?

Ebben a helyzetben a gyerekeknek meg kell védeniük magukat, magyarázatot kell adniuk arra, hogy miért tartják fontosnak az iroda működését²⁶; az utolsó kérdésre (büntetés) akár játékkal is válaszolhatnak: sze-

²⁶ A Kerekasztal által megvalósított órán a gyerekek foggal-körömmel kiálltak amellett, hogy szükség van az irodára, és a riporternek beszámoltak más – általuk tapasztalt – esetekről is.

rintük mi az a legnagyobb „büntetés”, amit kapnak az elhunytak gyermekei (nyilván nem börtönbüntetésről vagy pénzbírságról van szó!).

A Magán(y)nyomozó Iroda második akciója

Az alábbi óra szerkezetében hasonló az idősekről szólóéhoz, ezért csak az esetleírást és az előzőktől eltérő munkaformákat adom meg.

Ez esetben egyetlen történetből indulunk ki – a későbbiek során azonban az egyes szereplők életét követve, vizsgálva az előzőhöz hasonló csoportbontásra lesz lehetőségünk, több család helyzetével is foglalkozhatunk majd.

Az eset ismertetése

A város egyik élelmiszerboltjának dolgozói nyitáskor vették észre, hogy nem várt vendégek jártak a boltban éjszaka. Vandál pusztítás nyomait fedezhették fel. A polcokat ledöntötték, üvegeket törtek össze, vágtak falhoz, megtaposták a dobozos termékeket stb. A kasszában lévő váltópénzt nem vitték el a tettesek, s mindössze két üveg whiskey, valamint egy doboz Mars-szelet hiányzott.

A rendőrség ezen a nyomon indult el (feltűnt nekik, hogy italt és csokoládét vittek el), a Mars-szeletek nyomra vezettek, hamarosan meg is találták a tetteseket: egy 13-14 éves gyerekekből álló hat tagú „bandát”. A fiatalok mindegyike a környéken lakik, általános iskolába járnak. Büntetlen előéletűek, bár mint bevallották, nem az első esetben rongálták a közvagyon: pl. ők törték be a környékbeli autóbuszmegálló (esőbeálló) falát, közlekedési táblákat szedtek ki, kukákat döntöttek fel. Cselekedeteikre elfogadható magyarázatot nem tudtak adni. A rendőrség az ügyet átadta a bíróságnak, azt részéről lezártnak tekinti.

A banda mindegyik tagjának elfogadható az iskolai előmenetele. A tanárok számára meglepetést jelentett a fiatalok tette. A bandában három olyan fiatal is van, akiről az iskola tanárai meglepően jó véleménnyel voltak:

- *Gyula*, 14 éves: „Tehetséges fiú, a matematika feladatokat mindig ő oldja meg elsőként.”
- *Zsolt*, 13 éves: „Második helyezést ért el az iskolai szavalóversenyen.”
- *Zoltán*, 14 éves: „Remekül barkácsol, kiváló a kézügyessége, mindent meg tud javítani...”

A fiatalok családi háttere: egyik gyerek szüleinek sem volt dolga a törvénnyel, mindannyian büntetlen előéletű, tisztességes emberek.

„Kedves Kollégák!

Újabb feladat áll előttünk, melynek tisztázására valószínűleg nem is képes más, csakis az iroda munkatársai! Kérjük, segítsenek kideríteni, miért tették ezt a gyerekek, s hogyan juthattak ide. Vizsgálják meg a banda tagjainak családi életét, kérdezzék meg tanáraikat, barátait, ismerőseiket stb.)”

„Szerep a falon”

A csoportok választhatnak a figurák közül, melyikkel foglalkoznak részletesebben.

A közös kontextus-alkotáshoz használhatjuk a „Szerep a falon” elnevezésű konvenciót: egy emberi alak körvonalát ábrázoló rajzba gyűjtjük azokat az információkat, melyekről úgy gondoljuk, rá jellemzőek.

Kiindulásként csak annyit tudunk, hogy valami miatt részt vett ezekben a cselekedetekben és azt, amit a tanárok mondtak róla. A mi dolgunk, hogy életet adjunk a szereplőnek, és kitaláljuk, milyen tulajdonságai lehetnek. (Mivel ez esetben gyerekekről van szó, könnyebb a dolgunk, mint mikor a felnőttekkel foglalkoztunk, hiszen lényegesen több információval rendelkeznek a résztvevők e korosztály problémáiról.)

A rajzon (pl. színekkel) elkülöníthetjük a külső és a belső jellemzőket, de akár azokat a dolgokat is, amelyek a betörés előtt, ill. után érvényesek inkább.

A jellemzéshez néhány szempont:

- Néhány külső tulajdonság (ezek összefüggésben állhatnak a belső tulajdonságokkal is, de vigyázzunk, ne erősítsük a sztereotípiákat, az előítéleteket!!).
- Mit gondol a szereplő magáról?
- Mit gondolnak róla az osztálytársai, barátai?
- Mit gondolnak róla a felnőttek (szülők, tanárok)?
- Milyen céljai, vágyai lehetnek?

A továbbiakban az előző esethez hasonló módon folytathatjuk a nyomozást:

Esemény:	Néhány ajánlott munkaforma:
A legutolsó együttlét (kirándulás, születésnap stb.), ami még nem jelentett terhet a család egyik tagjának sem.	<i>egész csoportos játék, fényképek</i>
Az első rossz hangulatban eltelt – csak a megszokás miatt megtartott – program.	<i>belső hangok</i> (a családtagok próbálják kedélyesen megélni a helyzetet, de valami nincs rendben; hallgassuk meg, mit gondolnak valójában); <i>egész csoportos játék; naplórészlet</i> (ami az esemény után íródott)
A banda hétköznapijai: mivel töltenek egy estét, mikor együtt vannak.	<i>élműkép, párbeszéd</i>
A banda első (valószínűleg bátortalan) akciója.	<i>gyűlés</i> (ahogyan próbálják meggyőzni vagy éppen lebeszélni egymást a tettről); <i>páros munka – belső hangok</i> (a fiatal két „énje” -”Te gyem vagy ne te gyem?”)
A betörés megjelenítése.	<i>lassított felvétel</i> (ez bármely pillanatban megállítható és kideríthető, hogy a szereplőben milyen érzések vannak)
A lebukás.	<i>tabló</i> („Most már késő...”); <i>elképzelt következmények</i> („Úristen, vajon mit szólnak majd az iskolában, otthon, ha megtudják!”)
Hogyan fogadták a szülők a hírt?	Hármas csoportokban eljátszható a hírt hozó rendőr és a két mentegetőző szülő, ugyanígy a két szülő és gyermekük „szembesítése” (Ha a gyerekek szerint „elcsattan néhány pofon”, előre fel kell hívnunk a figyelmet, hogy a játékban soha nem valódi verekedést használunk; találjuk ki közösen, hogy mivel jelöljük ezt!)
Hogyan magyarázzák a szülők az eseményeket?	kisebb csoportokban eljátszható, kinek mit mondanak (pl. a tanároknak, a rendőrségnek, a nagyszülőknek, a szomszédoknak, a munkatársaiknak stb.)
A tanárok reakciói.	<i>kisebb csoportokban</i> : a tanárok egymás között; <i>kihallgatás</i> a tanárban
Rendőrségi kihallgatás.	<i>egész csoportos játék</i>
A banda tagjai a kihallgatás után.	<i>egész csoportos játék</i>
Mit gondolnak a történetekről (az eset után) a résztvevők, a gyerekek?	<i>monológ, naplórészlet</i>
Milyen következményei lettek a történeteknek az iskolában?	Az osztálytársak csoportban <i>megvitatják</i> a történeteket: megtudták a hírt, a) nincsenek ott azok, akik tették; b) ott vannak a tettesek is.

A munka befejező lépése lehet összefoglaló *jelentés készítése*: az iroda munkatársainak véleménye szerint mely tényezők a legveszélyesebbek azok közül, amelyek kiválthatják, hogy fiatal emberek ide juthatnak.